

Голові разової спеціалізованої вченої ради ID 9296
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного,
доктору наук з державного управління, професору
КАЛЯЄВУ Анатолію Олександровичу
вул. Героїв Майдану, 32, м. Львів-26, 79026

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Мазуріна Олексія Володимировича «Історичний досвід використання збройних сил провідних країн у нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга половина XX – початок XXI ст.)», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Актуальність теми дисертації. З початком агресії РФ у 2014 р. Україна зіткнулася з потребою переосмислити внутрішні функції власних Збройних Сил, привести їх у відповідність до рівня нових гібридних безпекових загроз. Дисертація порушує саме це коло проблем: автор послідовно показує, як армії демократичних і авторитарних держав у різні історичні періоди залучалися до реагування на прояви тероризму, сепаратизму, сприяли відновленню законності і порядку під час громадських заворушень. Такий порівняльний зріз дозволяє побачити, де закінчується допомога цивільним органам, що обґрунтована вимогами державної безпеки, і починається надмірне мілітарне втручання в громадську сферу. Дисертант не лише показує еволюцію залучення армій провідних світових держав до нейтралізації внутрішніх загроз, але й детально простежує трансформацію ролі, яку виконували збройних сил у регулюванні міграційних потоків різної генези, характеру та динаміки протягом семи десятиліть. Такий історичний зріз особливо релевантний нині, коли міграція дедалі частіше перетворюється на інструмент гібридної агресії і

використовується для економічної та політичної дестабілізації держав. Крім того, автор переконливо артикулює роль армії як внутрішнього стабілізаційного фактора, показуючи, як військові ресурси компенсують дефіцит цивільних спроможностей у пікові моменти суспільної напруги. Таким чином, робота безпосередньо відповідає сучасним потребам планування та міжвідомчої координації в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. У роботі використано широкий корпус законодавчих актів, бойових статутів, парламентських слухань, медіа-зведень і наукової літератури українською, англійською та французькою мовами. Крім того, автор вперше залучив ряд розсекречених відповідно до вимог Закону США «Про свободу інформації» (FOIA) аналітичних матеріалів ЦРУ та оглядів Національної ради розвідки, таких як «Dimensions of Civil Unrest in the Soviet Union» (1983 р.), «Unrest in the Caucasus and the Challenge of Nationalism» (1988 р.); «Political Disturbances of March 1956 in Tbilisi». Ці матеріали дають ширше уявлення про логіку злочинного радянського внутрішнього застосування війська та дозволяють автору обґрунтувати власні висновки щодо еволюції карально-репресивної моделі. Поряд із цим автор залучив матеріали власної багаторічної журналістської діяльності: як репортер державних друкованих ЗМІ та спецкор телебачення від 2003 р. він системно висвітлював питання військової участі у внутрішніх кризах, розвиток міжнародного співробітництва з НАТО, проблеми діяльності підрозділів цивільно-військового співробітництва та частин територіальної оборони, практики застосування армії для стримування поширення пандемії. Аналітичні сюжети та документальні фільми введено до списку джерел і використано як первинний емпіричний пласт, що надає роботі додаткової достовірності. Проводячи дослідження, автор доцільно сполучає проблемно-хронологічний метод із квалітативним аналізом літератури, прийомами герменевтики та системою «DOTLMS»; кожна загальна теза підкріплена конкретним епізодом застосування збройних сил. Основні положення оприлюднені у фахових виданнях і доповідались на міжнародних

конференціях, що свідчить про відкритість дискусії та зовнішню перевірку результатів роботи.

Наукова новизна отриманих результатів. Вперше комплексно досліджено та обґрунтовано взаємозв'язок між політичним режимом держави та обсягом військового втручання у внутрішню безпеку на протяжній історичній дистанції (друга пол. XX ст. – поч. XXI ст.). Автор послідовно демонструє, як упродовж «холодної війни» та після її завершення трансформувалася роль національних армій у сфері внутрішньої безпеки. Кожен епізод застосування збройних сил провідних демократичних країн демонструє поступовий перехід від разових, конституційно-виправданих розгортань до цілісних юридично оформлених моделей. Таким чином, дисертація не лише фіксує інституційну еволюцію, а й окреслює відмінні, проте юридично обґрунтовані моделі внутрішнього застосування армії у демократичних державах, які доводять, що успішна внутрішня стабілізація спирається на поєднання правових запобіжників, гнучкої тактики й ретельного державного планування.

Погляд із позицій міграційної безпеки дозволяє побачити у дисертації кілька принципово нових для вітчизняної історіографії аспектів, які слід спеціально підкреслити. Військовий дослідник уперше простежує, як від початку «холодної війни» до наших днів війська залучалися не лише до охорони кордонів, а й до диспетчеризації потоку біженців – від операції «Mercy» після придушення Угорської революції 1956 року до операції «Allies Welcome» 2021 року під час виведення військ США з Афганістану. Такий безперервний ланцюг кейсів дає змогу заявити про формування окремого внутрішнього нетрадиційного завдання збройних сил, яке раніше в українських студіях не артикулювалося. Проведено типологізацію військових ролей у міграційних кризах: охорона кордону, супровід переселення, гуманітарне утримання, що дає можливість розмежувати специфіку завдань армії та доцільність використання її ресурсів у конкретних ситуаціях. Крім того, автор доводить, що стримування інструменталізованих міграційних потоків активує й

нову роль армії, коли військова присутність має запобігти гібридній ескалації без прямого силового втручання.

Автор системно показує, що надзвичайні ситуації у сфері громадського здоров'я формують окремий підклас внутрішніх місій армії. Дослідження не лише фіксує фактичні масштаби військової участі в подоланні COVID-19 (на прикладі французької *Opération «Résilience»*, британської *Operation «Rescript»* та ініціативи США «Warp Speed»), а й окреслює тенденції, які формують новий стандарт співпраці оборонного й цивільного секторів у галузі охорони здоров'я – аспект, що залишався поза увагою українських дослідників.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження. Детальне вивчення специфіки застосування Збройних сил США у таких критичних епізодах, як: десегрегація освіти у Літл-Рок (1957), «Марш на Пентагон» (1967), расові бунти у Детройті (1967) зіткнення із корінним населенням у Вундед-Ні (1973), протистояння у Вейко (1993), істотно поглиблюють розуміння історичної динаміки внутрішньої безпеки у США, дають змогу простежити еволюцію концепції «військо-поліція» у державі, яка є ключовим оборонним партнером України. Автор уперше у вітчизняній історіографії пропонує аналіз двох ключових епізодів внутрішнього застосування військ у Лос-Анджелесі – заворушень 1967 р. та масових протестів 1992 р. після справи Родні Кінга. Ця історична лінія дозволяє сьогодні повніше оцінити рішення про введення військових підрозділів, що ухвалювалися адміністрацією Д. Трампа в 2025 р., і зважити зміщення акцентів цивільно-військових відносин в умовах актуальних протестів та міжпартійного протистояння. Хронологічний зріз від операції Британської армії «Banner» демонструє, як довготривале залучення армії для підтримки правопорядку породжує ризики й підсилює потребу в балансі сили, професіоналізації поліції та точковому застосуванні сил спеціального призначення для протидії тероризму. Досвід Французької внутрішньої операції «Sentinelle» показує можливість інституційної інтеграції армії у цивільний контртерористичний ланцюг при збереженні принципу цивільного контролю. Системний аналіз вищенаведених випадків доцільно викладати у комплексі з історичними

дисциплінами та в рамках політичних студій, адже саме в таких кризових точках кристалізується західна традиція цивільно-військових відносин.

Автор аналізує різні форми залучення збройних сил під час масштабних міграційних хвиль, паралельно детально картографуючи увесь спектр операційних ризиків: від багаторівневих логістичних викликів і санітарно-епідеміологічних загроз до потреби стабілізації громадського порядку та подолання інституційно-бюрократичних бар'єрів. Така комплексна модель слугує практичною «дорожньою мапою», що дозволяє мінімізувати типові помилки під час гуманітарно-безпекових операцій. Вона одночасно може слугувати початковим фундаментом для організації та планування діяльності міжвідомчої робочої групи у разі повторення білорусько-польського міграційного сценарію на українських рубежах.

Опис специфіки проведення операцій ЗС США, Франції та Великої Британії із стримування розповсюдження пандемії COVID-19 фіксує конкретний перелік військових задач (розгортання польових шпиталів, технічно-логістична підтримка, мобільні бригади тестування тощо) у випадках кризи в системі охорони здоров'я. Цей перелік може бути інтегровано до планів МОЗ і Командування Медичних сил ЗСУ як окремий модуль кризового реагування у разі необхідності стримування або ліквідації наслідків масштабних надзвичайних ситуацій.

Порівняльна картина, окреслена в дисертації, переконливо демонструє, що демократичні держави обирають різні формати військової участі у протидії внутрішньодержавному тероризму. Продемонстровано, що США зробили акцент на посиленні ролі розвідувальних служб та інтенсифікації міжвідомчої взаємодії; Велика Британія активує механізм «Temperer» лише у випадку максимального рівня загрози; Франція тримає постійну, видиму присутність військ у рамках «Sentinelle». Таке розмаїття підходів важливе для української безпеки: воно показує, що вибір між «постійною вартою», «умовним резервом» має базуватися на конкретній картині загроз, рівні інституційної стійкості та спроможностях правоохоронної системи.

Систематизований у роботі корпус англомовних документів (законів, статутів і польових настанов, оперативних планів, звітів проведених операцій) створює відкритий масив джерел для аналітиків у галузі національної безпеки та дослідників оборонної політики.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Аналіз повного тексту дисертації О. В. Мазуріна та його опублікованих праць засвідчує достатній ступінь завершеності наукових розробок і обґрунтованість виписаних у роботі висновків та рекомендацій. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг 288 сторінок, з них 212 сторінок основного тексту (9,6 авторських арк.); список літератури налічує 503 найменування. Вступ чітко визначає мету, сім завдань, об'єкт, предмет, наукову новизну й практичну значущість; вказано зв'язок із НДР і окреслено межі дослідження. Розділ 1 «Історіографія, джерельна база, методи» містить узгоджений огляд літератури, огляд джерел та обґрунтування вибраної методики. Розділ 2 «Особливості застосування збройних сил провідними державами світу в період “холодної війни”» структурований за історико-географічним принципом. Така логіка дозволяє як простежити еволюцію внутрішніх функцій армії в межах однієї держави, так і зіставити реакції різних політичних режимів на структурно подібні виклики безпеці. Розділ 3 «Трансформація завдань збройних сил у постбіполярний період» логічно продовжує попередній блок: проаналізовано армійську участь у протидії міжнародному тероризму, міграційних кризах та пандемії COVID-19; окремий підрозділ, який надає роботі конкретне прикладне значення, присвячено трансформації внутрішніх функцій ЗСУ. Висновки підсумовують виконання всіх завдань, вказують на практичні напрями впровадження результатів у нормативну та освітню площину. Усі розділи й підрозділи узгоджені між собою; логічна аналітична послідовність витримана, проміжні висновки в кінці кожного розділу утворюють єдину аргументаційну лінію. Опис історичних подій та доктринальних змін супроводжується посиланнями на первинні джерела, що забезпечує належну доказовість. Відтак, зміст дисертації повністю відповідає заявленій спеціальності 032 «Історія та

археологія» та сформульованій меті; наукові положення викладено послідовно, аргументовано й у завершеному вигляді.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Робота демонструє високий рівень наукової новизни, містить ґрунтовний аналіз проблематики, науково обґрунтовані висновки та практичні рекомендації. Під час аналізу дисертації не було виявлено порушень принципів академічної доброчесності. Автор коректно використовує цитати з наукових джерел, дотримується вимог щодо належного цитування та оформлення запозичених матеріалів. Викладений у роботі матеріал є результатом власних досліджень здобувача, що підтверджено посиланнями на значну кількість публіцистичних, документальних матеріалів та наукових праць створених автором в ході його професійної діяльності. Таким чином, дисертаційна робота цілком відповідає критеріям, установленим для кваліфікаційних праць на здобуття ступеня доктора філософії, а її структура і технічне оформлення цілком відповідають нормативним вимогам.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Автором дослідження належним чином забезпечена повнота викладення основних наукових положень, висновків та рекомендацій у низці наукових публікацій. Основні результати викладено у шести рецензованих статтях (п'ять у виданнях категорії «Б» і одна — у зарубіжному журналі). Додаткові результати роботи висвітлено у чотирьох наукових статтях опублікованих у фахових журналах, акредитованих ВАК у 2003-2004 роках. Результати апробовано на дев'яти наукових конференціях та опубліковано відповідні тези доповідей. Роботи автора охоплюють як теоретичні засади трансформації цивільно-військових відносин, так і конкретні практичні питання реагування на міграційні хвилі та терористичні інциденти всередині держави. Статті підтверджують відповідність наукових результатів вимогам до робіт на здобуття ступеня доктора філософії, що свідчить про високий рівень апробації наукових положень. Кількість, обсяг і профіль публікацій підтверджують відповідність наукових результатів вимогам до робіт на здобуття ступеня

доктора філософії та відображають високий рівень їхньої зовнішньої експертизи й академічної легітимації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Дисертація є ґрунтовним і вагомим науковим внеском. Утім, варто виокремити кілька положень, які доцільно уточнити або розвинути в подальших дослідженнях.

1. Попри ґрунтовний огляд державних військових структур, дисертація майже не зачіпає феномен приватних військових компаній (ПВК) як окремого актора внутрішньої безпеки. Водночас в умовах, коли підрозділи типу Wagner Group або американські Academi (Blackwater), дедалі частіше виконують функції, суміжні з армійськими та поліцейськими, їхнє ігнорування звужує аналітичну картину. Для повного розуміння сучасного «поля сили» слід, бодай узагальнено, порівняти правовий статус і практику залучення ПВК у провідних країнах. Такий зріз допоможе точніше окреслити ризики «приватизації насилля» й виробити збалансовану стратегію контролю у національному законодавстві.

2. Автор детально аналізує застосування збройних сил під час масових протестів і заворушень, однак питання участі збройних сил у контексті організації безпеки виборів згадано лише побіжно – описано розгортання збройних сил під час конгресу Демократичної партії США в 1968 році, участь Національної гвардії США у забезпеченні порядку у Вашингтоні після подій 6 січня 2021 року. Потребує глибшого висвітлення саме «виборчий вимір»: у демократичних державах це момент пікової політичної поляризації, коли навіть обмежене залучення війська може трактуватися як тиск на електорат. Варто було б докладніше розглянути, як правові запобіжники унеможливлюють опосередкований вплив силових інституцій на результати волевиявлення; як підготовка цивільних правоохоронців дозволяє мінімізувати потребу в армійських ресурсах у день голосування; провести стислий ретроспективний аналіз інцидентів залучення регулярних військ до охорони виборчих дільниць. Такий порівняльний зріз поглибив би розуміння того, де проходить

демаркаційна лінія між легітимною підтримкою демократичної процедури й небажаною мілітаризацією політичного процесу.

3. У дисертації міграційні потоки розглядаються передусім як зовнішній тригер для залучення збройних сил, однак супутня категорія «міграційна політика» лишається майже поза аналітичним фокусом. Варто пам'ятати, що саме політичні рішення – квоти, режими притулку, темпи депортації – формують умови, за яких військо залучається до завдань із охорони кордону та до ширших гуманітарно-логістичних функцій. Для повнішої картини доцільно було б простежити кореляцію змін у законодавстві демократичних країн з масштабом військових місій під час криз; показати, яким чином посилення чи лібералізація міграційної політики змінює розподіл ролей між поліцією, прикордонною службою й армією. Такий зріз дав би змогу чіткіше окреслити, як саме еволюція міграційної політики трансформує військові функції, і тим самим поглибила б аргументацію дисертаційної роботи.

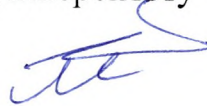
4. Враховуючи ґрунтовне вивчення автором історичного досвіду використання збройних сил для нейтралізації загроз внутрішній безпеці як у зарубіжних країнах, так і в Україні, більш широке використання інструментарію порівняльного аналізу дало б змогу якісно посилити роботу. Зокрема, можна було б на основі вироблених критеріїв (ними, до прикладу, могли б бути окремі безпекові загрози чи форми участі збройних сил у нейтралізації цих загроз) здійснити порівняння участі збройних сил різних країн у нейтралізації загроз внутрішній безпеці. А результати цього порівняння можна було б зобразити у вигляді порівняльної таблиці як додаток.

Водночас слід наголосити, що висловлені зауваження не впливають на цілком позитивну оцінку наукового дослідження та високий рівень дисертації Олексія Мазуріна.

Загальний висновок. Дослідження є цілісним та аналітично виваженим внеском у вивчення внутрішніх функцій збройних сил. Робота «Історичний досвід використання збройних сил провідних країн у нейтралізації загроз внутрішній безпеці держави (друга половина XX – початок XXI ст.)» відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (пп.5-

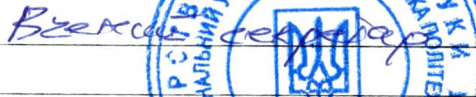
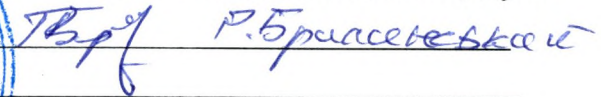
9) «Порядок присудження ступеню доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеню доктора філософії» за спеціальністю 032 - Історія та археологія, її автор Мазурін Олексій Володимирович заслуговує присудження ступеня доктора філософії.

Опонент: професор кафедри політології та міжнародних відносин Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»,
доктор політичних наук, доцент

Микола БУЧИН

Особистий підпис опонента, БУЧИНА Миколи Антоновича засвідчую

« 26 » червня 2025 р.

